

ZÉTÉNYI Zsolt

A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945-ben és azután. (Egy elfelejtett szervezet és jelmondat: „Híven, becsülettel, vitézül!”)

„A csendőrség Európa számos országában ismert, a II. világháború előtt Magyarországon is működő, szolgálatát falun és a tanyavilágban teljesítő, katonailag szervezett fegyveres rendvédelmi testület. Először Franciaországban 1791-ben állítottak fel ilyen elnevezéssel rendfenntartó egységeket (gens d'armes). Hasonló szervezetet Ausztria 1814-ben hozott létre (Gendarmerie). Az 1848-49-es szabadságharc idején a belügyminisztériumban volt rendőri és nemzetőrségi osztály, Pesten már működött rendőri hivatal és tervezték 24 rendőri kerület létrehozását, de országszerte a nemzetőrség látta el a rendvédelmi és bűnüldözési feladatokat.

Az osztrák csendőrség a szabadságharcot követő önkényuralmi kormányzat idejében átmenetileg (1867-ig) Magyarországon is működött (e korból származik a zsandárság elnevezés). Később még Erdélyben s Horvát-Szlavónországban fennmaradt a szervezete, a többi területen a vármegyék csendbiztosai és pandúrjai vették át a közbiztonsági szolgálat ellátását.”¹ Elfogadott vélemény szerint az 1849 június 8-i császári rendelet, majd az osztrák zsandárság ideiglenes törvénye szerint felállított zsandárság, más fordítás szerint csendőrség, s annak Magyarország területén 1849 augusztusában Kassán, Pozsonyban, majd 1850 januárjában Győrött felállított első két ezrede volt a későbbi csendőrség történetének kezdete annak ellenére, hogy erre a nemet nyelvű, császári birodalmi érdekű, de mégis egy polgári állam rendvédelmi szervezetének jegyeit viselő szervezetre idegenként tekintettek az ország polgárai.²

A csendőrség felállítására, TISZA Kálmán kezdeményezése nyomán két – egymást kiegészítő – törvény megalkotásával került sor 1881-ben. Ferenc József a Magyar Királyi Csendőrséget létrehozó törvényeket február 14-én szentesítette.³ A szervezés mintája az – 1876 óta a magyar hatóságok felügyelete alatt álló – erdélyi csendőrség volt. 1881-ben kiadták a szervezet első szolgálati szabályzatát is.⁴ Ugyanakkor a zágrábi csendőrparancsnok irányításával működő horvátországi csendőr ezred Magyar Királyi Horváth-szlavon Csendőrség néven a sereg, azaz a horvát országgyűlés fennhatósága alá került. A testület működési területe kizárólag a vidék volt, ezért illetékessége nem terjedt ki a törvényhatósági jogú városok területére.⁵

A csendőrség magyar rendvédelmi intézményrendszerbe illesztése 1881-ben kezdődött.⁶ Feladata volt például a személy- és vagyonbiztonság, a közcsend fenntartása, a közigazgatási hatóságok (például bíróság, börtön) segédletének ellátása. Tiszti és legénységi állománya a császári és királyi hadsereg és a honvédség önként jelentkező tagjaiból, továbbá kis részben a csendbiztosok és a pandúrok közül került ki. Katonai jellegének megfelelően a honvédelmi és a belügyminiszter közös irányítása alatt tevékenykedett.⁷ Az I. vh.-t lezáró békeszerződés meghatározta a hadsereg létszámának felső határát, emiatt a csendőrségnek különös jelentősége lett. A csendőrség szervezete kerületre, szárnyra, szakaszra, járásra, végül őrsőkre tagolódott. Különleges feladatokra szervezett speciális alakulatai: nyomozó alosztály, lovasosztály, repülőtéri különítmények.⁸

„Magyarország területe az 1881/III. tc. alapján hat csendőrkerületre osztatott fel, ugyanannyi csendőrparancsnoksággal és pedig I. ker. Kolozsvár 4 szárnyparancsnoksággal; III. kerület Szeged 3 szárnyparancsnoksággal; II. kerület Budapest 3 szárnyparancsnoksággal; IV. ker. Kassa 3 szárnyparancsnoksággal; V. ker. Pozsony 2 szárnyparancsnoksággal; VI. ker. Székesfehérvár 3 szárnyparancsnoksággal.

Több szakirányú oktatási intézményt tartott fenn (például a nagyváradi Országos Magyar Királyi Csendőriskola, a budapesti Csendőr Hadapródképző Tanfolyam). Háború idején működött a tábori csendőrség, a hadra kelt seregben teljesített szolgálatot (pl. rendészeti szolgálat, karhatalmi segédkezés, futár-, küldönc-, kísérő-, továbbá különleges biztonsági szolgálat). Csendőri intézkedések voltak: az intés v. figyelmeztetés, a kikérdezés, a házkutatás, a személymotoszás, az elővezetés, az elfogás és a fegyverhasználat. A csendőr jellegzetes viselete a szolgálatban hordott, kakastollal ékesített csendőrkalap.”⁹

A Magyar Királyi Csendőrség Szervezeti és Szolgálati Utasítása (SZUT) szerint: A csendőrség tagjainak szolgálatteljesítése három formából állt: rendes szolgálat, felhívás folytán teljesített szolgálat, ellenőrző szolgálat. A rendes szolgálat a nap mint nap felsőbb utasítás nélkül kötelezően végzett portyázásból állt, ami azt jelentette, hogy a csendőrjárőrnek a meghatározott területét be kellett portyáznia. E szolgálat során a járőrnek a következő feladatokat kellett ellátnia:

1. büntetés alá eső eseteket megelőzni,
2. véghezvitt törvénysértéseket kideríteni, tetteseit feljelenteni,

3. törvénysértőket az előírt esetben elfogni, 24 órán belül az illetékes hatóságnak vagy bíróságnak átadni,
4. minden állampolgár személyét és vagyonát mindennemű erőszakoskodástól megvédeni,
5. tűzvész, árvíz és minden más veszélyeztetet területen megjelenni és ott a közbiztonságot fenntartani,
6. utasokat kétes biztonságot nyújtó utakon céljukig elkísérni,
7. katonaszökevényeket letartóztatni és az illetékes parancsnokságnak átadni,
8. minden, a köz tulajdonát képező és által használt építményre, eszközre figyelmet fordítani, a hiányosságokat, rongálásokat jelenteni, a rongálókat kinyomozni,
9. a közlekedési szabályok megtartását ellenőrizni,
10. a rendőri felügyelet alá helyezettéket és a szabadon bocsátott büntetéseket ellenőrizni.”¹⁰

A rendes szolgálatban álló csendőrijárőr két főből állt, és általában 18–24 órát volt szolgálatban. Ennek az időnek az egyharmadát pihenésre fordíthatták, szigorúan meghatározott formában.

A felhívásra történő szolgálatteljesítés azt jelentette, hogy az illetékes bíróság, ügyészség, közigazgatási hatóság „felhívásának”, illetve területileg nem illetékes bírói és közigazgatási hatóságok „megkeresésének” tett eleget a csendőrség. Szigorúan tilos volt azonban olyan „felhívásnak”, „megkeresésnek” eleget tenni, amely törvénytelen volt vagy nem tartozott a csendőrség szolgálati feladatai közé.

A járőrök ellenőrzését az őrsparancsnok végezte, de évente tisztii ellenőrzésekre is sor került.

Az ellenőrzési szolgálat a felettes parancsnokságok ún. „szemléit” jelentette, amikor az alá beosztottak működését stb. ellenőrizték.

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálatellátásának kétség kívül a jelzett felosztás képezte az alapját. Kétségtelen azonban, hogy a testületnek speciális teendői is keletkeztek, amelyek a szolgálat teljesítésnek az általánostól némileg eltérő módozatát igényelték mint például, a határőrizet a határszéli csendőrség esetében, a katonai rendőri teendők ellátása a tábori csendőrség által, továbbá a vasúti-, közúti közlekedési-, a vízi- és a légi csendőrség speciális szolgálata. Ez utóbbi szolgálati ág teendői a repterekre terjedtek ki.

A Magyar Királyi Csendőrség 1914-re európai hírű közbiztonsági szervezetként volt ismert, amire az államhatalom biztosan támaszkodhatott.¹¹ Bizonyára ebből is következik, hogy az 1919-es kommun idején, amikor sok csendőr vállalt honvédelmi szolgálatot, a proletárdiktatúra emberei több csendőrtisztet, így FERY Oszkár altbgy.-t, BORHY Sándor és MENKINA János cső. alez.-ket az ellenforradalmi kísérlet után meggyilkolták, s ezzel a csendőröket kivétel nélkül a diktatúra ellen fordították.¹²

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvénycikk, különösen annak „Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettek és vétségek” című 1. fejezete¹³ jelentősen meghatározta a csendőrség bűnüldöző tevékenységének irányait. A törvény 1. §-a szerint „Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vagy vezet, büntetett követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”¹⁴

A két világháború között a csendőrnnyomozó szervezetek eredményesen küzdöttek a kommunista és baloldali mozgalmak ellen, nem különben a szélsőjobboldali szervezkedések felszámolása érdekében, még Berlinből is sérelmezték, hogy az 1942–1943. évi magyarországi SS toborzást akadályozták a csendőrök. Mindazonáltal a csendőrséget igénybe vették a legális ellenzék ellen a választási kampányok idején is, ami némileg magyarázza a többpárti összetételű 1945-től működő népbíróságoknak a csendőrök ellen hozott drákói ítéleteit.

Az **1290/1944. ME. r.** az ország egész területére kiterjesztette a csendőrségnek egyes területekre 1943-ban és 1944-ben elrendelt rendkívüli fegyverhasználati jogát.

1944 október 15-én mind a csendőrség, mind a hadsereg tétlen maradt. A két Budapesten lévő karhatalmi csendőr zászlóalj (mintegy 800 fő) nem kapott semmilyen parancsot. Az egyetlen határozott csendőr vitéz KIRÁLY Gyula csendőrezredes, a BM. közbiztonsági főosztályának vezetője volt, aki ifjabb HORTHY Miklós elrablásáról értesülve parancsot adott a határmenti őrsöknek és repülőterei csendőrkülönítményeknek a határátkelők lezárására. KIRÁLY cső. ezds. a Gestapo lefogta és Mauthausenbe szállították. Október 15-én még két csendőrtisztet hurcolt el, a német biztonsági rendőrség: vitéz TEMESVÁRY Endre vörög., a budapesti csendőr és rendőrkarhatalom parancsnokát, illetve vitéz BALÁSPÍRI Gyula cső. ezds. a KM. csendőrségi osztályának vezetőjét. Ezek a tisztiek meg akarták akadályozni a Fő utcai fogházba zárt magyar politikusok elhurcolását.

A zsidómentést végző, az ellenállási mozgalmat támogató KUDAR Lajos cső. ezds. a vár ostroma idején ölték meg német fogságban. A zsidó deportálások idején a csendőrség hajtotta végre a vidéki zsidóság elszállítását, illetve kényszerlakhelyre telepítését.¹⁵

FARAGHO Gábor altbgy. 1944. június 21-i minisztertanácon így válaszol a deportálások során tanúsított túlzott keménység vádjára: „Ha tekintetbe vesszük azt, hogy munkaszolgálat és kitelepítés céljára már több mint 400 000 zsidót szállítottunk ki, akkor a nullával egyenlőnek kell vennünk azt, hogy ha a 20 000 csendőrből pár csendőrrel szemben panaszok merültek volna fel”.¹⁶

A német birodalmi megszállás után csendőrök részvételével működött a Nemzeti Számonkérő Különítmény, mint a Nemzeti Számonkérő Szék nevű honvéd bíróság nyomozó alakulata. Ez a szervezet fogta el a később kivégzett KISS János altbgy. és BAJCSY-ZSILINSZKY Endre országgyűlési képviselőt, az úgynevezett Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága tagjait másokkal együtt. a szervezet nyomozott a nyilas mozgalom bűnelkövető tagjai ellen is, külön részleg látott el ilyen feladatot.¹⁷

Budapest védelmében öt csendőrzászlóalj vett részt (galántai, zilahi, székelyudvarhelyi, besztecebányai és pécsi) SZILÁDY Gyula cső. ezds. a VI. csendőrkerület parancsnokának vezetésével. A mintegy 3000 fő csendőr legénység és 160 tiszt nagy része elesett, hadifogságba került vagy megszökött. KOMÁR Andor cső. hdgy. a kitörés után eljutott a német vonalakig.¹⁸

A Vörös Hadseregnek kiadott parancsokban a csendőrökkel szemben kíméletlen, szigorú bánásmódot írtak elő: „Mint a kommunista életforma és a szovjet haza ellenségeit, el kell őket taposni!”¹⁹

A csendőrség helyzetét 1945-ben döntően és végzetesen meghatározó körülménynek bizonyultak:

1. Feltétel nélküli, vasfegyelemmel védte a mindenkor magyarországi alkotmányos rendszereket, s ezáltal olyan értékeket, mint a haza szeretete és szolgálata, istenfélelem, a magántulajdon szentsége.

2. Helyzetéből következően – a rendőrséggel, pénzügyőrséggel, honvédséggel, vasutasokkal közösen – parancsra részt vett a zsidók ellen folytatott jogfosztó intézkedések (deportálás, munkaszolgálat, tulajdonfosztás) végrehajtásában, ami a vidéki zsidóság deportálásában mutatkozott meg leginkább.

3. A két világháború között eljáró vidéken az ellenzéki pártok (Kisgazda, Szociáldemokrata Párt, polgári demokraták) vezetői, képviselői ellen. (Választási gyűlések feloszlata, korlátozása, stb.) Az 1944-től zajló politikai folyamatok, így az erőszakos szervezetek kemény kommunista vezénylése, okszerűen vezettek az előbbi ismérveket mutató csendőrség és csendőrök ellen jogellenes feloszlató, felelősségre vonó, a fizikai megsemmisítésig terjedő jogalkotási, népbírói, közigazgatási megtorláshoz.

Az 1944 végén Debrecenben megalakult úgynevezett „Ideiglenes Nemzeti Kormány” első ténykedései közé tartozott a csendőrség könyörtelen felszámolása. A felelősségre vonást – szovjet nyomásra – a „Magyar Nemzeti Függetlenségi Front” határozta el. E szerint „a demokratikus pártok kiküldöttei úgy döntöttek, hogy a csendőrséget, mint testületet, kollektíven teszik felelőssé az elkövetett háborús bűnökért és a csendőrség tagjait nem fogják igazolni.” Ebből a célból a kormány már 1945. márciusában megalkotta **1690/1945. ME. r.**, amely a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről szól.

A rendelet legfontosabb rendelkezései:

„1. § (1) A m. kir. Csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgálta, a magyar demokratikus mozgalmakat kíméletlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakosságot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen, az ideiglenes nemzeti kormány megállapítja a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszünteti, szervezetét feloszlátja.

(2) Mindazok a személyek, akik a csendőrség szolgálatában állottak, szolgálatukból elbocsátatnak.

(3) A volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetménye, nyug- és kegydíj igénye megszűnik, kivéven

a) a 2. § szerint alakított bizottság által igazolt volt csendőrségi személyt,

b) az 1939. évi szeptember hó 1.-e előtt elhalt volt csendőrségi személynek özvegyét és árváit,

c) az 1939. évi szeptember hó 1.-én vagy azután elhalt csendőrségi személy özvegyét és árváit, amennyiben a 3. § szerint igényjogosultak.

(4) Az előző bekezdés b) pontjában meghatározott személyek illetményeinek folyósítása miatt bárki panasszal fordulhat a 2. § szerint alakult igazoló bizottsághoz. A bizottság a panasz alapján az elbíráláshoz szükséges adatok megszerzése céljából bármely igazoló bizottságot megkereshet. Az igazoló bizottság a megkeresésnek soronkívül eleget tesz. A 2.§. szerint alakított bizottság köteles az illetmények folyósításának megszüntetését elrendelni, ha megállapítja, hogy a volt csendőrségi személy életben léte esetén nem lett volna igazolható. Az illetmények folyósítása a bizottság megvonást rendelő határozatát követő hó 1. napjával szűnik meg.

2. § (1) A volt csendőrségi személyek, az intézmény megszüntetése folytán általános igazolási eljárás alá nem esnek. Egyes tagjai, vagy közegei azonban saját kérésükre különleges igazolási eljárás alá vonhatók.

(2) A volt csendőrségi személyek különleges igazolására a Belügyminisztériumban kizárólagos illetékességgel igazoló bizottság alakítandó. A bizottság elnevezése: »A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság.« A bizottságot az igazoló bizottságok megalakítására vonatkozó törvényes szabályok szerint kell megalakítani. A beküldendő tagokat az egyes politikai pártok országos vezetősége, illetve a Szakszervezeti Tanács jelöli ki.

(3) A volt csendőrségi személy igazoló nyilatkozatát az előbbi bekezdésben meghatározott bizottsághoz nyújtja be.

(4) A bizottság csak

1. »igazolt«, vagy
2. »nem igazolt«

határozatot hozhat.

(5) A bizottság „igazolt” határozatot hoz, ha a volt csendőrségi személy bebizonyítja, hogy

- a) a németellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan részt vett, vagy
- b) az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen vagy szolgálati mulasztásokkal szembefordult vagy
- c) bár szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott demokratikus szervezkedéseknek vagy azokban résztvevő egyéneknek.”²⁰

Ez a rendelet tehát megállapította, hogy a Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit „maradéktalanul végrehajtotta” s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja.

A volt csendőrségi személyek igazolására a belügyminisztérium keretében a kommunista, szociáldemokrata, kiscgazda és parasztpárt, valamint a szakszervezet küldötteiből „Különleges Igazoló Bizottság”-ot alakítottak, amelynek feladata a hozzá beérkezett ügyek elbírálása volt. Az öttagú igazoló bizottság állandó elnöke a kommunista párt küldötte volt. Mivel a szociáldemokrata párti és a szakszervezeti küldött titkos megállapodás alapján a kommunista párttal szavazott, az igazolásoknál ez utóbbi álláspontja érvényesült.

A rendelet szerint a „Különleges Igazoló Bizottság” értelemszerűen csak akkor igazolhatta a volt csendőrségi személyt, ha ez súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett el, ami viszont már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. Ezért az igazolás a lehetetlennel volt határos. 5000 csendőr jelent meg a „Különleges Igazoló Bizottság” előtt, közülük 230 főt igazoltak.²¹

A csendőrségi igazolás főbb jellemvonásai ezek szerint a következők voltak:

1. A csendőrséget a törvények és rendeletek maradéktalan végrehajtásáért, mint testületet (egyetlen bűnös testületként) mondták ki bűnösnek, bár tagjait egyénileg, valamely büntettségben való bűnösségük miatt vonták felelősségre.

2. Az igazolási eljárást párteberekre bízta, ahol a vezető-szerepet a kommunisták kapták.

3. Visszaható hatállyal a csendőröket felelősségre vonták olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az akkor érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak; Ebben a körben emberek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús büntettért voltak felelősségre vonhatók, de ezen büntetteket politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

4. A Magyar Királyi Csendőrség felállításáról szóló törvényt rendelettel törölték el;

5. A rendeletet az ideiglenes kormányelnök – egy m. kir. (honvéd) tábornok – adta ki, akinek közel-látási minisztere előzőleg a csendőrség felügyelője volt;

6. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya felelősségre vonására vonatkozó rendelkezés híven tükrözte SZTÁLIN elgondolását, aki Winston S. CHURCHILL „Closing the Ring” című könyve szerint Teheránban azt javasolta szövetségeseinek, hogy a fegyverletétel után irtsanak ki ötvenezer német tisztet. A szovjet diktátornak minden kedvében járó amerikai elnök ezt a számot negyvenkilencezere kívánta csökkenteni. A tervet az angol miniszterelnök közbelépésére elvetették. A fentieket W. Averell HARRIMAN – aki a tárgyalásoknál szintén jelen volt – „Special Envoy to Churchill and Stalin” című könyvében megerősítette.”²²

Az igazolási eljárás alapján készült egy névjegyzék a Magyarországon élő csendőrségi személyekről; a nem igazolt csendőröket a közalkalmazásból kizárták, s egyéb kenyérkereseti lehetőségeiket is megnehezítették, csak az ötvenes évek közepén foglalhattak el jobb szakmunkás állást. Az igazolás-

ra nem jelentkezettek a politikai rendőrség zaklatta, internálta, velük szemben nyomozásokat folytattak és súlyos büntetéseket szabtak ki. **(I. és II. sz. melléklet)**

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 5.-i ülése határozatában a forradalmat kiváltó, négy pontban felsorolt okok között a harmadik szerint „... a régi rend hívei, az u. n. »belső reakció«, s köztük a csendőrök jelentették az egyik fő ellenforradalmi okot.”²³ A Belügyminisztérium II. főosztálya vette át az ÁVH ügyköreit és személyeit, így a belső reakció elleni harc, a volt csendőrök tevékenysége feltárásának és felelősségre vonásának feladatait, mely utóbbi a II/5. alosztály feladata volt. A főosztály elkészítette a politikai szándékoknak és irányelveknek megfelelően a „Tervezet. Az ellenforradalom elleni harc további feladatai.”²⁴ című iratot, amely az ellenforradalom elleni harc négy irányát határozta meg, úgymint:

- „1. Az ellenforradalmi szervezetek vezetői és tagjai;
2. A volt uralkodó osztály tagjai;
3. A fasiszta és burzsoá pártok, a HORTHY rezsim vezetői, politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2 horthysta tisztek;
4. Az ellenforradalom oldalán fegyverrel harcolt személyek, akik nem tartoztak az előző csoportokba.”²⁵

A II/5-g. csoport által készített összefoglaló jelentés 1959. április 16-ára elkészült. A benne lévő kimutatás 148 csendőrt, 18 politikai detektívet és 21 VKF-2-es hadbíró jelöl meg. Ez a kör másfél hónap alatt 495 főre nőtt úgy, hogy júniusra 126 fő esetében láttak jó esélyt a büntető eljárásra. Úgynevezett kommunistaellenes nyomozás miatt pedig 1959 végéig 129 személyt, köztük 71 csendőrt tartóztattak le, közülük 59 csendőrt adtak át a katonai ügyészségnek, egyet pedig a Fővárosi Főügyészségnek. HOLLÓS Ervin alosztályvezető levélben közölte az ügyészséggel, hogy a nyomozást rendelt el az 1944. október 15-e után elkövetett főbenjáró háborús és népellenes büntettek elkövetői ügyében.²⁶

A BM balos, ÁVH-s állománya az MSZMP ideológiájára építve hajlott arra az álláspontra, hogy a régi HORTHY és nyilas fegyveres testületek szervezték az „ellenforradalmat.” Kommunistaellenes nyomozások miatt 66 embert ítélték el a katonai bíróságok, 1959–1961 között 22 volt csendőrt végrehajtott halálbüntetéssel sújtottak, 9 életfogytiglani szabadságvesztést szabtak ki, 17 csendőrt 15 évi vagy annál kisebb tartamú börtönbüntetéssel sújtottak.²⁷ **(III. sz. melléklet)**

1945 és 1961 között a Magyar Királyi Csendőrség állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján – 1956 után – 22 halálra ítélt csendőrt végeztek ki.

A csendőrök elítélésének tényeit és adatait KOVÁCS Zoltán András: „Csendőrsors Magyarországon 1945 után” című tanulmányában dolgozta fel. KOVÁCS megállapítja hogy, „a csendőrök sorsa nem tekinthető egyedinek, nem öltött nagyobb méreteket, mint más horthysta szervezetek tagjai ellen 1945 és 1956 után lefolytatott eljárások.”²⁸ Nos, ez a megállapítás bővebb indokolást igényelne. Ugyanez a szerző írja, hogy nincsenek felderítve az összes, csendőrök ellen folytatott eljárások!

A magyarországi Alkotmánybíróság **2/1994. (I. 14.) AB határozatában** megállapítja, hogy az 1945/VII. tv.-el törvényerőre emelt, az **1440/1945. ME. r.-tel**, valamint az **1947/XXXIV. tv.-el** módosított és kiegészített **81/1945. (II. 5.) ME. r.-el** (a továbbiakban: Nbr.) 11. §-ának 1–4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3–7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisíti.

Megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló **1978/IV. tv.** (a továbbiakban: Btk.) 33. § (2) bekezdés a) pontja az Nbr. 11. § 5. pontjában és 13. § 2. pontjában meghatározott háborús bűntettek vonatkozatható

Elrendeli az alkotmányellenes törvényi rendelkezések alapján, jogerős határozattal 1989. október 23-a után lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

A leggyakrabban alkalmazott népbírósági szabályról is megállapítja az Alkotmánybíróság – miután a népbírósági rendelet nagyobb részét alkotmányellenesnek minősítette: „A Kbtbk.-ban meghatározott tényállásoknak és az Nbr. 11. § 5. pontjának, valamint a bűnsegédi magatartást sui generis bűncselekményként megfogalmazó 13. § 2. pontjának összevetéséből azonban megállapítható, hogy az Nbr. tényállásai szélesebb terjedelműek, mint a Kbtbk.-ban pönalizált magatartási kör. Ezen túlmenően az Nbr. a magatartásokra olyan büntetéseket helyez kilátásba, amelyek a cselekmények túlnyomó többségénél súlyosabbak, mint a Kbtbk.-ban előírtak, tehát sérti a nulla poena sine lege elvét.” De nemcsak a nincs büntetés (az elkövetéskor hatályos) törvény nélkül elve sérült, hanem a nincs bűncselekmény törvény nélkül szabályát is, mert az előbbiekből kiderül, hogy ez a gyakran alkalmazott törvényhely így nem létezett az elkövetés idején, 1945 előtt.²⁹

Az idézett határozatból több következtetés adódik a csendőrök tevékenységének büntetőjogi megméretésére használt népbírói jog tekintetében. Az egyik: a népbírói jog komoly fogyatékoságokban szenvedett keletkezéséről fogva, akkor is jól ismert büntetőjogi elveket sértettek meg politikai és erkölcsi megfontolások alapján. Ezen komoly fogyatékoságok, a joggyakorlatra közvetlenül ható jogelvi sérelmek következményeit az AB még a törvény által lehetővé tett szűk körben sem állapította meg, hiszen az AB által konstruált azon feltétel, hogy kizárólag az 1989. október 23-án, azaz a népbírói jog létrehozása után több, mint negyven évvel még be nem fejezett ügyek felülvizsgálata lehetséges, szinte teljesen elméletivé tette ezt a határozmányt.

Az Alkotmánybíróság indokolásában azt is kifejtette, hogy „a háborús büntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírói ítélezési gyakorlat történeti-jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremtenie.”³⁰ Ez a megállapítás a háborús és népellenes büntett miatti elítéltek helyzetének változatlanosságát sugallta. Mert szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírói gyakorlat történeti-jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához addig, amíg köztünk van az ítéletekkel érintettek igencsak megfogyatkozott serege.

Két évtizeddel a politikai rendszerváltozás kezdete óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírói elítélések miatt kárpótlást vagy a fogva tartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék vagy legalább a legkisebb súlyú büntettek miatt elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvánítanák vagy a könnyebb felülvizsgálat lehetőségét megnyitnák.

Így az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítélt volt csendőrök, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről szóló **93/1990. (XI. 21.) Korm. r.** szerint nem igényelhet rendezést a semmisség alá nem eső népbírói elítéléséről, hanem csak azért, ha olyan személy, aki a kormányrendelet 1.§ (2) bekezdése szerint:

„c) Magyarországon, illetőleg onnan elhurcolva a szovjet katonai bíróság politikai okból elítélt és aki a büntetését részben vagy egészben a Szovjetunióban töltötte le,

d) 1944. október 1-je után a II. világháborúval összefüggésben munkavégzés céljából a szovjet szervek Magyarországról más országba elhurcoltak, illetve szovjet katonai parancsnokság alárendeltségébe tartozó alakulat, vagy jugoszláv katonai alakulat hadifogságába esett; a nyugdíjmelés szempontjából a Magyarország területén hadifogolytáborban eltöltött idő 6 hónapot meghaladó idejét kell számításba venni,

e) internálás, illetőleg kitelepítés céljából őrizetbe vettek, akkor is, ha az internálásra, kitelepítésre nem került sor,

f) az **1956/31. tvr.** alapján közbiztonsági őrizetben tartottak,

g) az **1989/XXXVI. tv. 1. §-ában**, az **1990/XXVI. tv. 1. §-ában**, valamint az **1992/XI. tv. 1. §-ában** megjelölt okból előzetes letartóztatásba helyeztek; akinek ideiglenes kényszergyógykezelését rendeltek el, de bíróság előtti eljárásra nem került sor; akire nézve az eljárás felmentő ítélettel zárult vagy azt megszüntették, vagy nem végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték; akinek kényszergyógykezelését rendeltek el; továbbá akit törvényességi óvás vagy perújítás folytán mentettek fel.”³¹

Visszás és igazságtalan helyzet az, hogy a kommunista önkényuralomban meghozott ítéletek felülvizsgálata semmiben nem különbözik valamely jelenkori ítélet felülvizsgálatától, mindkettőre érvényes a jogállami vélelem, amely helyesnek tartja a jogerős ítéletet mindaddig, amíg annak törvénysértő mivoltát, igen nehéz feltételeket teljesítve be nem bizonyítják, nem valószínűsítik a törvényben jogosultak. Kivételes, nem általános helyzet az, hogy ilyen körülmények között is törvényes ítélet hozható. Az esetek nagyobb részében a történeti tényállás koholt valótlanságai, amelyek akár a hamis tanúvallomások, akár a tényállásnak a hatóság által való eltorzítása, megváltoztatása miatt keletkeznek, nem kizárhatóak ki, s egy bűncselekményi törvényi tényálláshoz hamisított történeti tényállás utóbb lehetlenné teheti a törvényességet helyreállító ítélet meghozatalát. Ötven hatvan év elteltével a lehetetlenséggel határos a sikeres perújítás, hiszen ennyi idő után új tény állítani csaknem megoldhatatlan feladat. A felülvizsgálat lehetőségei valamivel nagyobbak, de ezek is korlátozottak, mert a korabeli tényállás nem vizsgálható felül, enélkül pedig a törvénysértés sokszor nem állapítható meg.

„A történelmi múltban keletkezett, önkényuralmi társadalmi környezetben hozott ítéletek felülvizsgálatára sajátos eljárási szabályok szükségesek, olyanok, amelyek megkönnyítik a bíró tevékenységét. Ebben a körben lehetővé kell tenni, hogy a bíró az iratok tartalma alapján, megfelelő következtetéssel tényállást állapíthasson meg akkor, ha bizonyos feltételeknek nem felel meg a megtámadott ítélet történeti tényállása, akár az emberi gondolkodás szabályai, akár az általános életpaszta, akár a köztudo-

mású vagy hivatalos tudomást jelentő tények alapján más tényállás állapítható meg. Bizonyos együttesen meglévő körülmények, így pontosan meghatározott politikai nyomozószerv eljárása, meghatározott súlyú büntetés esetén lehetővé kellene tenni a felülvizsgálatot. Az elítéltek és ügyek ezen körének pontos ismérvek szerint való meghatározása, a jelenkori és a történeti (példaképpen az 1990. május 2. az új, szabadon választott országgyűlés első ülésnapja előtt befejezett) ügyek megkülönböztetése, az elítéltek azonos csoportjának egymáshoz képest egyenlő méltóságú személyként kezelése a jogi szabályozásban megoldható orvoslást nyújtana számos múltbéli jogsérelemre.”³²

A **44/1991. (VIII. 28.) AB határozat** „megállapítja, hogy a társadalombiztosításról szóló **89/1990. (V. 1.) MT. r. 150. §-ában** foglalt azon rendelkezés, amely szerint a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az **1690/1945. (V. 10.) ME. r.** szerint létesített bizottság igazolta, alkotmányellenes, ezért azt a jogszabály kihirdetése napjára visszamenő hatállyal megsemmisíti és feljogosítja az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék és igényüket az **1975/II. tv. 98. § (1)** bekezdése szerint érvényesíthessék.”³³

Az Alkotmánybíróság hatáskör hiányában nem vizsgálta a csendőrség tagjainak felelősségét, csupán a felelősség megállapításának és a szankció elrendelésének módját. Döntése nem befolyásolja az egyénileg, bírósági vagy egyéb hatósági eljárás során felelősségre vont volt csendőrségi tagok felelősségét.

„A hatályos **Alkotmány 57. § (1) bekezdése** szerint a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

A törvény, bíróság előtti egyenlőség kívánalma magában foglalja, hogy a törvény elé jutás feltételei és a törvény előtt a bizonyítás módja is mindenki számára azonosak legyenek. Az **1690/1945. ME. r.** a szankciót elrendelő és a mentesülést szabályozó rendelkezései a későbbiek során a fenti, későbbi alkotmányi rendelkezésbe ütköztek, így ezen oknál fogva alkotmányellenessé váltak”.³⁴

A rendelet a határozathozatalakor már nem volt hatályban, mint nem élő szabályt, korábban hatályon kívül helyezték. Az AB szerint tehát a rendelet keletkezésekor nem volt alkotmányellenes, hanem 1989-ben, az akkori alkotmánymódosítással vált azzá. Hatályon kívül helyezése pedig nem fejezett ki értékítéletet, csupán mint már nem érvényesülő szabályt törölték a hatályos jogszabályok köréből 1987-ben. Így az alkotmánybíróság nem semmisíthette meg, mert hatásköre csak hatályos jogszabályokra van.

A **86/1987. (XII. 29.) MT. r.** az 1960 előtt kibocsátott kormány szintű jogszabályok rendezéséről kimondja: „1. § Az 1960 előtt kibocsátott hatályos kormány-, illetve minisztertanácsi rendeletek és határozatok felsorolását a rendelet melléklete tartalmazza.

2. § A mellékletben fel nem sorolt, 1960. január 1-je előtt kibocsátott kormány-, illetve minisztertanácsi rendeletek és határozatok hatályukat veszítik.”

Így veszítette hatályát, mint elavult szabály, s nem, mint alkotmányellenes és családok ezreinek jogfosztását okozó, az **1690/1945. (V. 10.) ME. r.**

Összességében a Magyar Királyi Csendőrség felállítására, két egymást kiegészítő törvény megalkotásával került sor. 1881-ben adták ki a szervezet első szolgálati szabályzatát is. A szervezet 1944-ben Európa egyik legjobb hírű rendvédelmi szervezete volt, amely kötelességszerűen, eredményesen, vasfegyvellemmel eljárta a jobb és baloldali alkotmányellenes irányzatokkal szemben. Állományának számbelileg kisebb hányada részt vett a magyarországi zsidó lakosság deportálásában.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány már 1945 márciusában megalkotta **1690/1945. ME. r.**, amely a **csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről** szólt. Ez a rendelet tehát megállapította, hogy a Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit "maradéktalanul végrehajtotta" s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja.

A rendelet szerint eljáró „Különleges Igazoló Bizottság” akkor igazolhatta a volt csendőrségi személyt, ha a csendőr súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett volna el, ami már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. A Magyar Közlöny 1946. 192. száma, augusztus 25-én azt közölte, hogy 5 000 megjelent személyből 233 főt igazoltak a bizottságok. Főszabályként megszűnt a rendelet alapján a volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetménye, nyug- és kegydíj igénye. A csendőrség az egyetlen kifejezett és jogszabály által megnevezett bűnös szervezet volt, tagjai a társadalom számkivetettjei, amit az sem enyhít, hogy ezen állapotukban sokakkal osztoztak.

A csendőröket felelősségre vonták visszaható hatállyal olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az akkor érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak: Ebben a körben em-

berek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús bűntettért voltak felelősségre vonhatók, de ezen bűntettekben való bűnösséget politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

Megállapítható, hogy 1945 és 1961 között a Magyar Királyi Csendőrség állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján – 1956 után – 22 halálra ítélt csendőrt életét oltották ki.

A **44/1991. (VIII. 28.) AB határozat** szerint „a társadalombiztosításról szóló **89/1990. (V. 1.) MT. r. 150. §-ában** foglalt azon rendelkezés, amely szerint a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az **1690/1945. (V. 10.) ME. r.** szerint létesített bizottság igazolta, alkotmányellenes” azt a jogszabály kihirdetése napjára visszamenő hatállyal megsemmisítette és feljogosította az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék.

Indokolásában megállapította, hogy az **1690/1945.ME. r.** a szankciót elrendelő és a mentesülést szabályozó rendelkezései a hatályos Alkotmány 57. § (1) bekezdése rendelkezéseibe ütköztek, amelyek szerint a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Az alkotmánybíróság tehát nem semmisíthette meg a hírhedt alkotmányellenes szabályt, mert hatásköre csak hatályos jogszabályok megítélésére jogosítja.

A rendelet a határozathozatalkor már nem volt hatályban, mint nem élő szabályt, korábban hatályon kívül helyezték. Az alkotmánybíróság szerint tehát a rendelet keletkezésekor nem volt alkotmányellenes, hanem 1989. évi alkotmánymódosítással vált azzá. Hatályon kívül helyezése pedig annakidején nem fejezett ki értékítéletet, nem úgy veszítette hatályát, mint alkotmányellenes és családok ezreinek jogfosztását okozó szabály, csupán mint már nem érvényesülő, elavult szabályt törölték a hatályos jogszabályok köréből a **86/1987. (XII. 29.) MT. r.**-tel.

A magyarországi Alkotmánybíróság **2/1994. (I. 14.) AB határozata** indokolásában megállapítja, hogy „a háborús bűntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírósági ítélezési gyakorlat történeti–jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremtenie.” Ez a megállapítás a háborús és népellenes bűntett miatti elítéltek helyzetének változatlanosságát sugallta. Mert ma még nem létező szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírósági gyakorlat történeti–jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához. Két évtizeddel a politikai rendszerváltozás kezdete óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírósági elítélések miatt kárpótlást vagy a fogva tartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék vagy legalább a legkisebb súlyú bűntettek miatti elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvánítanák vagy a könnyebb felülvizsgálat lehetőségét megnyitnák.

A való helyzet az, hogy a népbírósági elítélésekre nem terjed ki a semmisségi törvények hatálya, márpedig a csendőröket legnagyobb számban ezen népbírósági törvények alapján ítélték el.

A Magyar Királyi Csendőrség betöltötte hivatását akkor, amikor az utolsó tőlényig védte az országot a pusztító, önkényuralmi vörös hadsereggel szemben. Nagy kérdés, hogy mikor emelkedik a magyar rendvédelem újra arra az erkölcsi és hivatásbeli magaslatra, amelyen hasonlítani lehet majd az alkotmányos jogelődhez, a jogfosztott, megtiport Magyar Királyi Csendőrséghez.

Jegyzetek:

¹ A csendőrség intézményét a francia kutatók a XIII. századig vezetik vissza. A szervezet fokozatosan alakult ki. A testület korábbi elnevezése Maréchaussée volt. (a szerk.)

ÖRY ; REKTOR

² HESTERA

³ 1881/II. tc. ; 1881/III. tc.

⁴ SZUT-1881

⁵ - A Magyar Királyi Csendőrség kérésre szolgálatot teljesíthetett a törvényhatósági jogú városokban is. Erre a városok általában a külterületükre kiterjedően kérték fel a csendőrséget. Bár arra is volt példa, hogy a kérés kiterjedt a belterületre is, mint például Kassán, ahol a városi rendőrség tagjainak sztrájkja miatt a település vezetése a csendőrséget kérte fel a rend fenntartására. 1882/X. tc. ; CSAPÓ

- A rendezett tanácsú városok esetében a közbiztonsági szolgálat teljesítése a csendőrség hatáskörébe tartozott. Rendőrhatalósági jogkörrel azonban a csendőrség nem rendelkezett. Rendőrhatalóságnak minősültek a székesfővárosi, a törvényhatósági jogú városok, a rendezett tanácsú városok, a főszolgabírák és a községi előljárók. E kört gyarapította felállítására nyomán a Magyar Királyi Határrendőrség. Rendőri közegnek az állami-, törvényhatósági jogú városi- és a rendezett tanácsú városi, to-

vább a községi rendőrsek rendőrei, valamint a csendőrség őrsere vagy különítményeihez szolgálat tételre beosztott altisztek, illetve legénység minősült; LADIK; MAGYAR; NÉMETHY; 1896/XXXIII. tc.; 130 000/1899. BM. kr.;

- A Magyar Királyi Államrendőrség felállításával – mivel az új testület a korábbi állami és városi rendőrseket integrálta szervezetébe – azon települések területe, amelyek rendőrségeit az újonnan létrehozott Magyar Királyi Államrendőrségbe olvasztották az új testület hatáskörébe került. Voltak azonban kivételek. Nevezetesen Budapest agglomerációjába tartozó – a közbiztonság szempontjából fontos – településeken a Magyar Királyi Államrendőrség tartotta fenn a rendet. Ezek a települések ma már nagy Budapest részét képezik. A trianoni határok között a vidéki főkapitányság alárendeltségében 68 rendőrkapitányság működött. Az elcsatolt területek egy részének visszatérése nyomán pedig 1938-tól 1941-ig mintegy 50 kapitánysággal gyarapodott a számuk. 5047/1919. ME. r.; BORBÉLY – KAPY

⁶ 1881/II. tc.; 1881/III. tc.

⁷ CSAPÓ

⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 70–71. p., 70–79. p., 103–104. p., 114–118. p.

⁹ MN: VI. köt. 7–8. p.

¹⁰ A testület működése során egymást követően összesen 8 általános szolgálati szabályzat lépett érvénybe. Valamennyi szolgálati szabályzatban hasonló módon szabályozták a témát SZUT-1881; SZUT-1887; SZUT-1894; SZUT-1900; SZUT-1903; SZUT-1912; SZUT-1927; SZUT-1941

¹¹ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.*; SZAKÁLY

¹² KAISER: 19–20. p.

¹³ 1921/III. tc.

¹⁴ Loc. cit.

¹⁵ 1610/1944. ME. r.

¹⁶ MOLNÁR

¹⁷ KOVÁCS: *Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.*

¹⁸ KAISER: op. cit. 118–119. p.

¹⁹ REKTOR: op. cit. 481. p.

²⁰ 1690/1945. ME. r.

²¹ *Magyar Közlöny*, II. évf. (1946) 192. sz.

²² REKTOR: op. cit. 302–303. p.

²³ MOL XIX. A-q-4G-920/1957

²⁴ Loc. cit.

²⁵ Loc. cit.

²⁶ KOVÁCS: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után:*103–140. p.

²⁷ TH.A-1114.21

²⁸ KOVÁCS: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után.*

²⁹ ZÉTÉNYI

³⁰ 2/1994 (I.14.) AB határozat

³¹ 93/1990 (XI.21.) Korm. r.

³² ZÉTÉNYI op. cit.

³³ 44/1991. (VIII.28.) AB határozat indoklása

³⁴ Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek. /
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- KOVÁCS: *Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.* — KOVÁCS Zoltán András: *Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban.* Budapest, 2009, Attraktor Kiadó.
- LADIK — LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta.* Budapest, 1932, Fővárosi Könyvkiadó Rt.
- MAGYAR — MAGYAR István: *A bünyügyi nyomozás tárgyában a rendőri hatóságok és közegek részére a 130 000/1899. BM. kr.-el kiadott utasítás magyarázata.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Rt.
- MOLNÁR — MOLNÁR Judit: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben.* Szeged, 1995, Cserépfalvi. /Scientia Hungariae./
- NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Rt.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* I-III.köt. Budapest, 2003, Tipico Design. II. köt. *Csendőrség a határőrizetben.* /A magyar rendvédelmi szervezetek története./
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábort csendőrség története 1838-1945.* Budapest, 2000, Ister.

- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- TANULMÁNYOK
- HESTERA — HESTERA Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Orinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 18–27. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- KOVÁCS: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal.
- ÖRY — ÖRY Károly: Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig (A francia csendőrség történeti előzményei). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- ZÉTÉNYI — ZÉTÉNYI Zsolt: Egy ártatlanul kivégzett ember felmentése. (A dr. SÁGVÁRI Endre letartóztatásával összefüggésben koholt vád alapján elítélt KRISTÓF László csendőr őrmester ügyének tényei és tanulságai.) *Valóság*, XLIX. évf. (2006) 12.sz.
- LEXIKONOK, ENCIKLOPÉDIÁK
- MN. — Magyar Nagylexikon. Budapest, 1998, MTA.
- KÉZIRAT
- KOVÁCS: *Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*. — KOVÁCS Zoltán András: *A szálasi-kormány belügyminisztériuma. Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*. Bölcsészdoktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Kézirat. Pécs, 2009.
- SZABÁLYZATOK
- SZUT-1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt.
- SZUT-1887 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1887, Központi Községi Nyomda.
- SZUT-1894 — *Általános Szolgálati Határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1894, s. n.
- SZUT-1900 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1900, s. n.
- SZUT-1903 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1903, s. n.
- SZUT-1912 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, s. n.
- SZUT-1927 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, s. n.
- SZUT-1941 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat.
- IRAT-, DOKUMENTUM- és LEVÉLTÁRAK
- MOL — Magyar Országos Levéltár
- TH — Történelmi Hivatal (Az 1996-ban létesített Történelmi Hivatal átalakult és állambiztonsági szaklevéltárként működik Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára ÁSZTL elnevezéssel)
- JOGSZABÁLYOK
- 1881/II. tc. — 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1896/XXXIII. tc. — 1896/XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 130 000/1899.BM. kr. — 130 000/1899. BM. kr. a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére a bünygyi nyomozás tárgyában.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a Magyar Királyi Államrendőrség létrehozása tárgyában.
- 1610/1944. ME. r. — 1610/1944. ME. r. a zsidók lakásával és lakóhelyének kijelölésével kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról.
- 1690/1945. ME. r. — 1690/1945. ME. r. a csendőrség feloszlata és az államrendőrség létrehozása tárgyában.

93/1990 (XI.21.) Korm. r. —
 2/1994 (I.14) AB határozat —
 44/1991. (VIII.28.) AB határozat —
 indoklása

Melléletek jegyzéke*I. sz. melléklet*

Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon. 164

II. sz. melléklet

Az 1959. július 17-i jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök. 164

III. sz. melléklet

A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között. 165

*I. sz. melléklet***Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon**

Sz.	A megfigyelt csendőrök tevékenysége	Fő
1	Az államapparátusban tevékenykedik	144
2	Ipari centrumokban dolgozik	629
3	Saját földjén dolgozik	2 485
4	Földműves napszámos	2 587
5	Bányákban dolgozik	198
6	Könnyűiparban dolgozik	442
7	Kereskedelmi vállalatnál dolgozik	118
8	MDP-tag (funkcionárius továbbá)	178
9	FKGP-tag	139
10	NPP-tag	68
11	MRP-tag	2
12	PDP-tag	2
13	Földműves szövetkezeti funkcionárius	12
Összesen:		7 008

A megfigyelték közül demokrácia ellenes tevékenységgel vádolhatóknak tartottak szervezkedésért 249 főt, kémkedésért 11 főt, rémhírtérjesztésért 287 főt, fegyverrejtegetésért 12 főt, összesen 559 főt.

Forrás: KOVÁCS Zoltán András: Csendőr sors Magyarországon 1945 után. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal.

*II. sz. melléklet***Az 1959. július 17-i jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök**

Sz.	Nyomozás helyszíne	Felderítve	Felderítés alatt	Külföldön	Összesen
1	Délvidéki nyomozás	5	11	2	18
2	Erdélyi nyomozás	1		2	3
3	Andrássy laktanyai nyomozás	2	2	1	5
4	Felvidéki nyomozás	-		1	1
5	Svábhegyi nyomozás	2		1	3
6	Csillaghegyi nyomozás	-	-	1	1
7	Nemzeti Számonkérő Szervezet	2		-	2
8	Egyéb ügyek	3		1	4
Összesen		15	13	9	37

Forrás: KOVÁCS Zoltán András: Csendőr sors Magyarországon 1945 után. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal.

A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között

Ssz.	Ítélet alá vont csendőrök	Fő
1.	<u>Végrehajtott halálos ítéletek:</u> BÁRDOS János ny. ftörm., BORI János szkv., CSAPÓ Bálint ftörm., FARKAS Gáspár szkv., GONDA András ftörm., HORVÁTH Sándor ny. ftörm., IGÉCZI Károly ny. ftörm., IZSÓ András csö., JÓO Lajos szkv., JUHÁSZ András ftörm., KOMÁR József ny. ftörm., KRISTÓF László ny. törm., MAJOR János törm., dr. félegyházi MEGGYESI Ágoston szds., MONOSTORI Lajos örm., NAGY Mihály ny.törm., ÖKRÖS Vince ftörm., PATKÓ István törm., PESTI István alhdgy., PONGRÁCZ János ftörm., dr. SOTONYI Jenő szds., TÖRÖK Ferenc törm.	22
2.	<u>Életfogytiglan:</u> BUJDOSÓ József törm., HORVÁTH Béla ftörm., dr. LÁNCZ Imre szds., LEPSÉNYI János örm., SIMON Menyhért törm., SZIGETVÖLGYI József törm., SZÖLLÖSI Antal törm., TÉZSLA Mihály ny. örm.,	8
3.	<u>15 évi börtön:</u> DUKAY János ftörm., HUNTELEKY József zls., MOLNÁR Berta ftörm.,	3
4.	<u>12 évi börtön:</u> ÁRVÁI István örm., FRÁTER János fhdgy.,	2
5.	<u>5–10 évi börtön:</u> CSONTOS András ny. ftörm., KATONA Lajos ny. törm., KERTÉSZ József thts.; KISFALVY Bertalan ftörm., madarasi PAPP Sándor ftörm., MOLNÁR Lajos törm., NAGY László örm., csonti SZABÓ László fhdgy.	8
6.	<u>5 éven alatti börtön:</u> BALASSA Jenő ny. ftörm., HALÁSZ István örm., HORVÁTH Lajos örm., KÁRPÁTI János örm.	4
Összesen:		47

Forrás: KOVÁCS Zoltán András: Csendőr sors Magyarországon 1945 után. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal.